

Magister dixit

Relația dintre lingvistica contrastivă și traducere*

EUGENIU COȘERIU
(Universität Tübingen)

1.0. În recenzia sa asupra studiului lui W. von Humboldt despre *Bhagavad-Gita* (1827) – o recenzie care este în același timp o contribuție la semantica structurală, la lingvistica contrastivă și la teoria traducerii (Coseriu 1977) – Hegel scrie, printre altele, următoarele:

„Contrațice direct firea lucrurilor cerința ca o expresie a limbii unui popor să fie redată printr-o expresie a limbii noastre și care să-i corespundă în totalitate. Un cuvânt al limbii noastre redă o anumită imagine *proprie* nouă despre acel obiect, și nu pe cea a celui alt popor, care nu numai că are o altă limbă, dar are și alte reprezentări.”

1.1.1. La ce „reprezentări” se referă în acest caz Hegel? Există mai întâi reprezentări care se află în legătură cu viața și cultura din afara limbii unei comunități și care pot fi „date” într-un text în mod explicit sau implicit, ca și cum ar aparține conținutului. Pentru acesta, iată un exemplu dintr-o povestire a scriitorului român M. Sadoveanu, din volumul său *La Hanu Ancuței*:

„Es war ein goldener Hebst, als ich im Wirtshaus der Ancuța viele Geschichten vernahm. Doch das hat sich in ferner, längst vergangenen Zeit zugetragen, in jenem Jahr, da zu Sankt Ilie ungeheure Regengüsse niedergingen und, wie die Leute erzählten, in den Wolken über den Wasserfluten der Moldau ein schwarzer Drachen zu sehen war. Und Vögel, wie man sie nie vorher zu Gesicht bekommen, seien, vom Sturmwind hin- und hergewirbelt, gegen Sonnenuntergang durch die Lüfte gerudert. Mosch Leonte aber zog sein Buch der Sternbilder zu Rate, er deutete die Zeichen des Kaisers Heraklius und wies nach, daß jene Vögel, deren Flügel wie Rauhreif schimmerten, sich hierher von den Inseln am Rande der Welt verirrt

* Eugenio Coseriu, *Kontrastive Linguistik und Übersetzung: ihr Verhältnis zueinander*. În: *Akten des Internationalen Kolloquiums*, Trier/Saarbrücken, 25-30.9.1978, Wilhelm Fink Verlag München, 1981, pp. 183-199. Traducerea românească păstrează unii termeni din textul german pentru expresivitatea lor. (N.tr.).

hätten,woher sie aufgestiegen seien, um Krieg zwischen den Kaisern und Überfluß an Früchten des Weinstocks anzukündigen.

Tatsächlich hat bald darauf der Weiße Kaiser seine Moskowiter gegen die heidnischen Zungen aufgeboden, und auf daß die Zeichen der Stembilder erfüllt würden, hat Gott in den Weinbergen des Unterlandes so reiche Ernten beschert, daß die Winzer nicht mehr wußten, wohin sie all den Most füllen sollten.“

Traducerea germană nu este desigur cea mai fericită, nici chiar din punctul de vedere pur tehnic. În continuare nu ne vom ocupa însă de acest aspect. În cazul acestui scurt text ne preocupă mai degrabă ce se consideră ca fiind extralingvistic „dat“. Este o lume legendară, mitică, respectiv imaginea asupra acestei lumi. Este vorba despre o lume în care anii trecutului nu sînt identificați prin cifre într-o anumite ordine, ci prin evenimente importante (aici: prin ploii îngrozitoare de Sf. Ilie), în care ploaia este asemenea unui balaur negru, în care tot ceea ce este neobișnuit (aici: apariția păsărilor nemaivăzute pînă atunci) este un semn pentru ce se va întîmpla în viitor, unde pămîntul are un capăt și la al cărui capăt sînt insule, în sfîrșit, o lume în care totul este dinainte scris și în care, de exemplu, războaie și recolte bogate se petrec, doar pentru ca semnele astrale să se adeverească. Această lume nu este însă obiectul nemijlocit al celor spuse în text. Ea este mai degrabă o lume „dată“, la care se face tacit referire. Trebuie cunoscută în prealabil, pentru a înțelege cuprinsul enunțului. Iar funcția pasajului dat este tocmai aceea de introducere a acestei lumi deosebite, cu alte cuvinte, a unui anumit cadru cultural, care nu este însă prezentat ca atare (nu se spune, de ex., „țărani moldoveni cred că...“), ci care se manifestă tocmai prin aceea că este cadrul de referință implicit fiecărui enunț. Această funcție a textului este redată deci prin mijloace extralingvistice (cunoaștere extralingvistică a cadrului cultural) și concomitent prin intermediul limbii (expresii care se referă la acel cadru cultural). O astfel de funcție și mai ales acest tip de conținut, care apare numai în „texte“ (= acte de vorbire, respectiv lanțul actelor de vorbire), îl vom numi *sens*.

1.1.2 Nu toate sensurile sînt la fel de complicate ca cel explicat mai sus. Nici fiecare sens nu se exprimă extralingvistic, respectiv, concomitent prin mijloace lingvistice și extralingvistice. Există unități simple ale sensului, care iau naștere și cu ajutorul mijloacelor pur lingvistice (determinate, ce-i drept, de cele mai multe ori, de situație și context), de ex., întrebarea, răspunsul, salutul, adresarea, obiecția, constatarea, solicitarea, porunca etc.¹

1.2.0. Sensul trebuie delimitat cu strictețe de alte două tipuri de conținut care, în terminologia lui Hegel, ar fi tot „reprezentări“ și anume, *semnificația* și *desemnarea*.

** În originalul românesc pasajul sună astfel: „Într-o toamnă aurie am auzit multe povești la Hanul Ancuței. Dar asta s-a întîmplat într-o depărtată vreme, demult, în anul cînd au căzut de Sintilie ploii năprasnice și spuneau oamenii că ar fi văzut balaur negru în nouri, deasupra puhoaielor Moldovei. Iar niște paseri cum nu s-au mai pomenit s-au involburat pe furtună, vislind spre răsărit, și moș Leonte, cercetînd în cartea lui de zodii și tîlmăcind semnele lui Iraelie-împărat, a dovedit cum că acele paseri cu penele ca bruma s-au ridicat rătăcite din ostroavele de la marginea lumii și arată veste de război între împărați și bielșug la vița de vie. Apoi, într-adevăr, Împăratul Alb și-a ridicat muscalii lui împotriva limbilor păgîne, și, ca să se împlinescă zodiile, a dăruit Dumnezeu rod în podgoriile din Țara-de-Jos de nu mai aveau vierii unde să puie mustul.“ (N.tr.)

1.2.1. La Plaut găsim, de ex., *vasa refero salva* și spunem că „semnificația“ acestei expresii este obscenă. Dar de ce? Semnificația este simplă: „instrumentele (aparatele, echipamentul) le aduc nevătămate înapoi“. Obscen este aici sensul și anume, prin desemnare, căci *vasa* se referă la o anumită „înzestrare“ a corpului, care poate fi dedusă datorită contextului și situației date. Un alt exemplu: „Cenușii, scumpe prietene, sînt toate teoriile./Dar verde este copacul auriu al vieții“. S-a afirmat că aceste propoziții nu ar fi propriu-zis logice, se contrazic și ar fi chiar absurde, căci o teorie nu ar putea fi cenușie și nu ar exista nici copacul vieții, cu atît mai puțin unul care să fie verde și auriu în același timp. Dar fiecare știe că aceste versuri ale lui Goethe nu sînt lipsite de sens și pot fi văzute ca fiind contradictorii numai dacă nu sînt analizate „riguros“. Goethe nu afirmă că un anumit copac ar fi în realitatea extralingvistică simultan verde și auriu, ci, mai mult, că ceea ce se simbolizează prin „verde“ (și prin culoarea verde ca atare) și „auriu“ are aceeași valoare: acesta, și nu afirmația *ad literam*, este adevăratul „conținut“ al acestor rînduri (Coseriu 1976, 23). Contradicția există într-adevăr între semnificații și la nivelul desemnării (căci *verde* și *auriu* nu înseamnă același lucru în germană, nu sînt „sinonime“) – ea este suspendată însă la nivelul sensului. Mai mult chiar: sensul acestor rînduri se înfăptuiește tocmai prin existența contradicției monolingvistice și prin suprimarea ei concomitentă. Într-un alt context însă această contradicție ar putea să se păstreze și la nivelul sensului (de ex., dacă ar fi vorba de descrierea obiectivă a unui anumit copac, căci un astfel de copac ar putea fi cel mult jumătate verde, jumătate auriu). Cu alte cuvinte: aceleași semnificații și desemnări pot avea sensuri diferite, așa cum și același sens poate fi mijlocit de semnificații și desemnări cu totul diferite.

1.2.2. *Semnificația* este dată de conținutul însuși al unei limbi (de ex., germană, franceză etc.) și de opozițiile lingvistice ale respectivei limbi, atît în domeniul gramaticii, cît și în domeniul vocabularului. În schimb, *desemnarea* este „referință“ extralingvistică, referirea la realitatea extralingvistică dată: la acele „lucruri“ (respectiv situații, stări de fapt) sau la această realitate extralingvistică în sine – și anume, din nou în cazul gramaticii și al vocabularului. Spre exemplificare, construcția *mit x* are în germană un înțeles general, care s-ar putea numi „concomitentă“ (Konkomitanz) sau „coprezență“ (Kopräsens) (cu aproximație: „și x ia parte“). De aceea, o expresie de genul *mit dem Messer* nu are în sine (adică luat ca atare în limba germană), în pofida părerii larg răspîndite, „o semnificație instrumentală“: datorită limbii germane expresia nu are înțelesul „cu cuțitul ca instrument“, ci numai aceea de „cuțitul ia parte, participă într-un anumit fel la cele expuse, respectiv discutate“ (Coseriu, 1970a, 117). „Instrumental“ poate fi, în anumite împrejurări, desemnarea corespunzătoare. Aceasta însă o știm nu datorită limbii germane în sine, ci datorită contextelor și situațiilor (adică, la urma urmelor, datorită cunoștințelor generale sau particulare ale „lucrurilor“) – mai ales că aceeași semnificație germană „cu x“ permite o întrebuințare complet diferită a desemnării (de ex., *mit Zucker*, *mit Maria* etc. sau chiar *mit dem Messer* în *Der Mann mit dem Messer*, unde nu se regăsește nici o „semnificație instrumentală“ ca atare).

1.2.3. Semnificațiile sînt folosite în actele de vorbire pentru a atinge scopul desemnării și, pornind de la acest punct de vedere, semnificația este o posibilitate limitată monolingvistic a anumitor desemnări și nu înseamnă fiecare desemnare în parte. Astfel,

în germană, *mit x* delimitează o scală foarte largă de posibilități: „și x ia parte (ca instrument, ca substanță, ca însoțitor, ca autor simultan etc.)”, unde fiecare desemnare rămîne în domeniul nedefinitului și poate fi definită abia cu ajutorul contextului și al situației. O altă limbă ar putea să-și fixeze o altă delimitare: de ex., „ca instrument” ar putea fi delimitat de tot restul (și o astfel de limbă ar dispune de ceea ce este „instrumental” ca semnificație și nu numai ca o posibilitate a desemnării). Acest lucru este bine-cunoscut în domeniul vocabularului (sau, cel puțin, mult mai bine decît în domeniul gramaticii). Astfel, cuvinte ca it. *andare* – sp. *ir*, it. *venire* – sp. *venir*, it. *portare* – fr. *mener*, it. *portare* – fr. *porter*, germ. *alt* – rom. *bătrîn*, germ. *alt* – rom. *vechiu*, it. *scala* – germ. *Treppe*, it. *scala* – germ. *Leiter* pot desemna același lucru, dar nu semnifică „același lucru”, pentru că de fiecare dată există alte limite ale posibilității de desemnare.

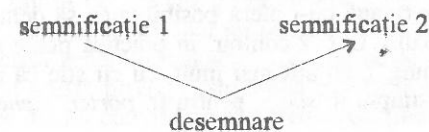
Semnificații	andare	venire	portare	
	← ir	venir	mener	porter
Desemnări	x	x	x	x
Semnificații	alt		scala	
	bătrîn	vechiu	Treppe	Leiter
Desemnări	x	x	x	x

2.1. Care este situația traducerii în ceea ce privește diferențierea acestor trei feluri de conținut – semnificație, desemnare și sens? Traducerea are de-a face exclusiv cu conținuturile textelor, deoarece se traduc numai texte (și pentru că numai textele pot fi traduse). Aceasta include faptul că, în principiu, semnificațiile nu se traduc, căci, cu puține excepții, în care este vorba tocmai de semnificații, acestea nici nu aparțin conținutului textului. Conținutul unui text cuprinde numai desemnări și sensuri. „Reprezentările” care corespund semnificațiilor fiecărei limbi sînt într-adevăr intraductibile; dar nu sînt nici „ceea ce avem de tradus” (das „Zu-Übersetzende”). Semnificațiile ca atare își au locul lor individual în fiecare limbă, iar în texte sînt doar instrumente pentru anumite desemnări. Într-un text se fac desemnări cu ajutorul anumitor semnificații, astfel încît, în această direcție, ‘a interpreta un text’ nu este altceva decît ‘a identifica desemnări cu ajutorul semnificațiilor din fiecare limbă în parte’. Și ‘a traduce’ nu înseamnă decît ‘a găsi în limba-țintă semnificații pentru desemnările deja identificate, care pot reda exact acea desemnare’ (Coseriu 1978a, 21 ș. u.).

2.2. Pe de altă parte, traducerea, într-un sens mai restrîns („redare”), se referă numai la ceea ce este exprimat lingvistic în texte. De conținutul textului aparține însă, după cum spuneam și mai sus, nu numai desemnarea, ci, în primul rînd chiar, sensul – iar acesta nu este redat numai prin mijloace lingvistice ca atare (adică prin semnificații care să însemne de fiecare dată ceva) –, ci și prin mijloace extralingvistice, respectiv, prin

folosirea aplicațiilor nelingvistice ale limbii. Aceasta înseamnă că sensul trebuie „tradus” (adică trebuie intermediat și de textul-țintă), numai că adeseori el nu poate fi „redat”, sau, cel puțin, nu poate fi „redat” complet (Coseriu 1978a, 25 ș. u.). Să părăsim deocamdată sensul și să privim îndeaproape problemele puse de desemnare, avînd în vedere că exact aici se leagă problematica teoriei traducerii de cea a lingvisticii contrastive.

2.3. Limbile sînt sisteme de semnificație – configurații specifice ale posibilităților de desemnare –, ceea ce înseamnă că ele pot desemna cu ajutorul diferitelor semnificații, în principiu, „același lucru”: egalitatea semnificațiilor în diferite limbi (exceptînd limbile strîns înrudite, uneori însă și în cazul acestora) este astfel mai degrabă o excepție decît o regulă. Sarcina traducerii (în măsura în care tocmai desemnările din textul-sursă și din textul-țintă trebuie să rămînă neschimbate) constă deci în desemnarea aceluiași lucru prin semnificații principial diferite. Pentru ca desemnările să rămînă neschimbate, ele trebuie cunoscute ca atare. Traducătorul trebuie să le identifice cu exactitate în textul original (sau, cel puțin, în măsura în care acest lucru este necesar pentru transpunerea asupra altor semnificații) și apoi trebuie să transpună aceste desemnări asupra semnificațiilor celor mai potrivite ale limbii-țintă:

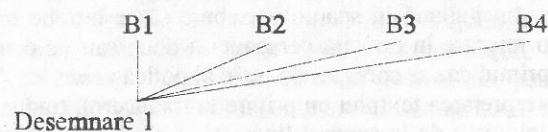

Aceasta înseamnă că, în funcție de limbile din care și în care se traduce, întîlnim în textul său original diferite tipuri de desemnare. Dacă traduce, de ex., din germană în rusă sau latină, atunci trebuie să se întrebă în cazul construcției *mit dem Messer* dacă „comomitența” este cea a unui instrument sau o alta, căci, în primul caz, corespondența în limba-țintă va fi *nožom* respectiv *cultro*, iar în al doilea caz, *s nožom* respectiv *cum cultro*. Dacă traduce din italiană în spaniolă, trebuie să se întrebă în cazul lui *venire*, dacă este vorba de o mișcare în direcția persoanei a doua sau de o mișcare în direcția primei persoane: în primul caz ar corespunde *ir*, în al doilea *venir*.

În prima fază (interpretarea textului cu privire la traducere), traducătorul procedează deci în mod „semasiologic”: de la sensul lingvistic (adică de la semnificație) spre desemnarea extralingvistică; în a doua fază („transpunere”), dimpotrivă, acționează în mod „onomasiologic”, adică de la desemnare la semnificații (ale limbii-țintă). Ceea ce ‘traduce’ (‘über-setzt’) sînt mereu desemnări; cu semnificații operează numai cînd acestea sînt fie instrumente ale interpretării, fie ale desemnării. „Correspondențele” sau „echivalențele” interlingvistice se formează între semnificații, dar nu ca echivalențe între semnificații în sine, ci mereu în legătură cu desemnările: în fiecare caz este vorba de corespondențe concrete în desemnările extralingvistice. „Greșelile de traducere” pot apărea ori la identificarea desemnărilor (în faza „semasiologică”), ori la transpunerea asupra semnificațiilor în limba țintă (în faza „onomasiologică”).

2.4. Luind în considerație interpretarea de mai sus, Denison a impus pentru ambele operații ale traducerii excelenții termeni „decodare lingvistică” („entsprachlichen”) și „re-creație lingvistică” („versprachlichen”). Într-adevăr, traducătorul trebuie mai întâi să decodeze lingvistic („entsprachlichen”) desemnările conținute în textul original – cu alte cuvinte, el trebuie să le elibereze de configurația realizată prin semnificațiile limbii-sursă pentru ca apoi să le re-creeze lingvistic („versprachlichen”) prin semnificațiile limbii-țintă. Oricum, o „decodare lingvistică” („Entsprachlichung”) totală este necesară doar unei traduceri ideale (în orice limbă cu puțință). În mod normal, traducătorul are în vedere sensurile limbii în care traduce, ceea ce înseamnă că în mod practic el decodează lingvistic („entsprachlicht”) doar în măsura în care este necesar creației prin semnificațiile limbii-țintă. Traducătorul trebuie să execute această operație în orice caz, atunci când limba-țintă face diferențieri, pe care limba-sursă nu le face (sau atunci când aceasta face alte diferențieri). Mai mult chiar: în asemenea cazuri trebuie să decodeze arbitrar atunci când textul original nu-i oferă destule repere pentru o justificată identificare a desemnării. Dacă traduce, de ex., din italiană în germană, se va opri, în cazul cuvântului *scala* (dacă în context este dat *a piuoli* sau dacă sînt oferite alte indicații), la tipul de desemnare care corespunde germ. *Leiter*; dimpotrivă, dacă în context apare de ex. *ringhiera*, traducătorul va identifica tipul de desemnare căruia îi corespunde germ. *Treppe*; iar dacă în context nu va afla nici un indiciu, va trebui să se hotărască în mod arbitrar pentru *Leiter* sau *Treppe*, deoarece germana nu-i oferă posibilitatea să denumească o *scala*, care poate fi afit una cît și cealaltă. În caz contrar, în practică poate renunța la o decodare lingvistică („Entsprachlichung”), cu afit mai mult, cu cît știe că pentru germ. *Leiter* și *Treppe* poate folosi pur și simplu it. *scala*, pentru fr. *porter*, *mener* (și pentru *apporter*, *amener*), it. *portare*³.

3.1.1. Lingvistica contrastivă este în fond o comparație lingvistică sincronică: ea se ocupă de deosebirile și analogiile dintre limbi, adică, în principiu, între sistemele de semnificații. Pentru acesta trebuie să considere una din limbile de comparat ca fiind un sistem de desemnare („Weltgestaltung”), iar celelalte limbi – în calitate de creații ale aceleiași „lumi” („Welt”) prin alte semnificații – să le compare cu acest sistem:

sau trebuie să accepte un *tertium comparationis* care să-i permită să compare aceste limbi între ele la același nivel. Ca *tertium comparationis* poate servi ori un sistem categorial universal (structuri de tipuri de funcții, metode și paradigme corespunzătoare), ori un sistem de desemnare independent de cel al limbilor care trebuie comparate, de ex., în cazul a două limbi ce trebuie tratate contrastiv, o a treia limbă sau un sistem de desemnare extramonolingvistic (außereinzelsprachlich) construit în acest scop. O comparație cu un sistem categorial universal ca *tertium comparationis* este pe deplin îndreptățită și, în mai multe privințe, productivă, dar nu poate duce la o lingvistică contrastivă completă. Comparația în care se folosește un sistem de desemnare extramonolingvistic (auße-

reinzelsprachliches Bezeichnungssystem) ca *tertium comparationis* ar putea realiza acest lucru, dar este foarte greu de executat. Cel mai ușor realizabilă este cu siguranță comparația „unidirecțională”, în care una din limbi este luată drept măsură pentru toate celelalte, dezavantajul fiind însă tocmai faptul că este „unidirecțională”⁴.

3.1.2. Pe de altă parte, lingvistica contrastivă poate fi practică la diferite niveluri ale structurării fiecărei limbi în parte și anume, la nivelul *normei lingvistice* (realizarea tradițională obișnuită a funcțiilor fiecărei limbi; de ex., pentru funcții de conținut: folosirea lor curentă în desemnare), al *sistemului lingvistic* (nivelul opoziției funcționale a fiecărei limbi și al paradigmei ei, de ex., cîmpuri semantice și cîmpuri gramaticale) și al *tipului lingvistic* (nivelul principiilor structurării fiecărei limbi, adică al tipurilor și categoriilor de funcții și procedee, privite în raporturile dintre ele). O lingvistică contrastivă completă ar trebui să țină desigur seama de cele trei niveluri ale structurării.

3.2.0. Pentru acesta trebuie luate în considerație de fiecare dată două condiții formal-metodice.

3.2.1. Pentru ca o asemenea comparație să fie posibilă, trebuie mai întâi avută în vedere descrierea fiecărei limbi în parte după exact aceleași metode, cu exact aceeași tehnică și cu același aparat noțional: cea ce înseamnă că descrierea trebuie să fie în fiecare caz, de ex., funcțională sau în fiecare caz generativ-sintactică, în fiecare caz generativ-semantică etc. O limbă descrisă funcțional nu poate fi comparată, în principiu, în mod judicios cu o limbă descrisă generativ-sintactic. Ce tehnică de descriere este în mod absolut cea mai potrivită în această privință este o altă problemă care nu aparține condiției formale. Personal sînt pe deplin convins că descrierea funcțională este singura potrivită, cînd este vorba de analiza limbilor în sine în particularitățile structurării lor. Limbile ca atare cunosc doar o „structură de adîncime”, și aceasta este structura lor semantică din momentul respectiv (structura semnificației). Acceptarea unei structuri de adîncime extralingvistice (ca în cazul gramaticii generative) nu poate duce la o delimitare strictă a structurilor fiecărei limbi; mai mult: o astfel de acceptare înseamnă că se renunță de la bun început la aceasta.

3.2.2. În al doilea rînd, comparația în sine trebuie întreprinsă abia după descriere, ceea ce înseamnă că funcțiile și categoriile trebuie stabilite și descrise pentru fiecare limbă în parte. Astfel, nu putem accepta într-o limbă x o diferență numai pentru că aceasta există în limba germană sau pentru că am crede că este necesară pentru realizarea comparației cu germana⁵.

3.3.1. Lingvistica contrastivă a apărut ca gramatică contrastivă și deseori mai este numită încă „gramatică contrastivă”. Dacă nu comparăm doar paradigme și procedee gramaticale, ci și funcții și diferențe funcționale în limbi diferite, reiese de îndată faptul că gramatica contrastivă nu este numai gramatică într-un sens mai restrîns, ci și faptul că ea trebuie să aibă concomitent în vedere diferențele domenii ale fiecărei limbi. Căci asemenea diferențieri asemănătoare sau identice de conținut sînt întreprinse adesea de către diversele limbi în domenii diferite ale structurării lor: de către o limbă, de ex., în gramatica sa, de către alta eventual în domeniul vocabularului sau în fonetică. Astfel, diferența gramaticală din spaniolă *tenia/tuvo* poate fi exprimată în germană adeseori cu ajutorul

opozitiei lexicale *hatte/bekam*; ceea ce exprimă particulele în germană este redat în limbile romanice, de cele mai multe ori, cu ajutorul intonației; Bolinger (1972, 151 ș. u.) a arătat și el că opozitiei spaniole *ser/estar* îi corespunde în engleză *to be x/to be all x*. Iată un exemplu în care coexistă mai multe posibilități: este vorba de diferențierea funcțională „hotărît“/„nehotărît“ din rusă în comparație, de exemplu, cu germana. La prima vedere și comparînd la nivelul funcțiilor și procedeele sistemice constante, am așeza germana față în față cu rusa ca „limbă cu articol“/„limbă fără articol“. Analizînd însă mai îndeaproape funcțiile, lucrurile arată altfel. În rusă nu există, ce-i drept, nici o diferență între, de ex., „carte“ pe de o parte și „cartea“, respectiv „o carte“ pe de altă parte; cu alte cuvinte, în rusă nu există funcția pură a „actualizării“ ca funcție lingvistică: este lăsată în seama contextului și a situației. În schimb, rusa face diferențierea secundară care în germană se exprimă prin *das Buch/ein Buch*, adică diferențierea „hotărît“/„nehotărît“ (respectiv „deja acceptat“/„încă neacceptat“, „cunoscut“/„necunoscut“) și anume prin diferite procedee:

(a) prin ordinea cuvintelor: de ex. *kniga ležala na stole/na stole ležala kniga* ('cartea era pe masă'/'o carte era pe masă');

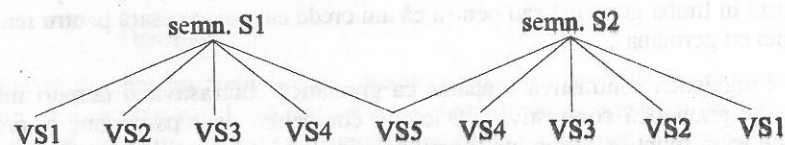
(b) prin intonație și anume, prin intonația „necanonică“ („nichtkanonische“ Intonation) la aceeași ordine a cuvintelor, unde aceleași proproziții exprimă funcții contradictorii: de ex., *kniga ležala na stole/na stole ležala kniga* ('o carte [nu altceva].../'cartea era pe masă [nu în altă parte]');

(c) „lexical“, adică printr-un cuvînt și anume, prin conjuncția *i*: de ex., *vot dom/vot i dom* ('[aici/acolo este] o casă'/'[aici/acolo este] casa');

(d) printr-un acuzativ (hotărît) sau genitivul complementului (nehotărît) în propoziții negative.

În acest ultim caz este foarte posibil să fie folosite chiar nume proprii ca „hotărît“ sau „nehotărît“; de ex. *ja nikogda ne ljubil Ljudmilu* ('nu am iubit-o niciodată pe [o anume] Ludmila') – *ja nikogda ne ljubil Ljudmily* ('niciodată o Ludmila' [adică alte fete, dar nu o fată pe nume Ludmila])⁶.

3.3.2. În toate aceste cazuri este vorba de funcții secundare (adică nu funcții regulate, respectiv, numai împreună cu alte funcții exprimate), care ar putea corespunde eventual funcțiilor principale permanente din alte limbi. De cele mai multe ori există următoarea relație:

Ceea ce înseamnă: o variantă de semnificație (VS) a unei limbi corespunde unei alte variante de semnificație a altei limbi. Sau, unei variante de semnificație a unei limbi îi corespunde în altă limbă o semnificație propriu-zisă, adică o unitate de semnificație.

3.3.3. Tocmai de aceea, pentru o traducere nu este relevantă lingvistica contrastivă realizată exclusiv la nivelul tipului lingvistic (Sprachtypus) și al sistemului lingvistic

(Sprachsystem). Într-o traducere nu este vorba de corespondențe între semnificații (unități funcționale ale limbilor respective), ci de corespondențe între folosirea semnificațiilor, adică a variantelor de semnificație. De aceea, nivelul nemijlocit la care are loc traducerea privește lingvistica contrastivă a normei limbii (o lingvistică ce cercetează utilizările propriu-zise ale unităților funcționale).

Raabe (1972) a recunoscut acest aspect și în această privință putem fi de acord cu el. În două puncte importante însă opinia mea se detașează de a lui. Mai întii, traducerea nu este în această privință „cu referire la text“ („textbezogen“), ci tocmai „cu referire la limbă“ („sprachbezogen“) (altfel, nu s-ar afla în nici o legătură cu lingvistica contrastivă). Este adevărat că variantele semnificației apar numai în texte, avînd în vedere că limba se realizează numai în texte. Adevărata raportare la texte nu se referă la aceste variante, ci la altceva și anume, la ceea ce se realizează cu ele: la sens, la conținutul textului ca atare. Aici însă nu este încă vorba de sens, ci de folosirea limbii, de limba ca normă. În al doilea rînd, la echivalentele traducerii nu este vorba de mai puține, ci de mai multe caracteristici de conținut decît în cazul semnificațiilor folosite de fiecare dată. Numărul trăsăturilor comune ale semnificațiilor folosite în limba-sursă și în limba-țintă poate fi, bineînțeles, mai mic decît cel al trăsăturilor-oricărui semnificații în limba respectivă – ceea ce în mod normal se și întîmplă. Într-o traducere nu este vorba de corespondențe nemijlocite dintre semnificațiile diferitelor limbi, ci de clase de desemnări într-o limbă în comparație cu alte limbi și anume, în funcție de echivalența desemnării, adică în funcție de variantele de semnificație; și o variantă de semnificație prezintă în fiecare caz mai multe trăsături decît unitatea funcțională care îi corespunde, avînd în vedere că la trăsăturile unei limbi se adaugă la fiecare variantă și trăsăturile contextuale precum și cele de situație; astfel, de ex., „și x participă ca instrument“ redă o trăsătură în plus față de „și x participă“.

3.4. Dat fiind că la „clasele de desemnare“ („Bezeichnungsklassen“) amintite este vorba de echivalențe ale traducerii, pentru o limbă, aceste clase pot fi determinate numai în comparație cu o singură altă limbă. Într-un alt loc am arătat că în scopuri practice (traducere, predarea unei limbi străine) se pot construi clase de variante pentru o limbă în comparație cu altă limbă și că astfel de clase pot fi diferite în funcție de limbile cu care se face comparația (Coseriu, 1966, 203 ș.u.; 1978b, 229 ș.u.)⁸. Și Albrecht a găsit clase de echivalență pentru germ. *eigentlich* în comparație cu franceza (1976). Cu această problemă s-a ocupat mai ales Meier, care vorbește, referindu-se la aceasta, de o polisemie intralingvistică și confruntativă (Innersprachliche und konfrontative Polysemie) (1978). Meier identifică pentru germ. *abnehmen* intralingvistic în jur de douăzeci de „sememe“, adică tipuri de folosire (din care douăsprezece explicite), iar pentru traducerea în italiană nu mai puțin de cincizeci, printre care: *descrescere*, *calare* (lună), *abbassarsi* (flux, nivelul apei), *scendere* (precipitație), *andar scemando*, *placarsi* (vînt, furtună), *scendere* (febră), *affievolirsi* (putere sensibilă, intensitate a sentimentelor), *accorciare*, *calare* (zile, termene), *calare*, *diminuire* (valori, prețuri, costuri), *dimagrire* (animal) etc. Pentru it. *prendere*, în comparație cu limba germană, s-ar putea distinge (conform Meier) în jur de 100 „sememe“.

Cu așa numita „polisemie intralingvistică“ („innersprachliche Polysemie“) aproape că nu poți fi de acord, în schimb – cel puțin, în principiu, dacă nu chiar în amănunt – cu

„polisemia confruntativă“ („konfrontative Polysemie“), care nu este o „polisemie“ („Mehrdeutigkeit“) în una și aceeași limbă, ci este o polisemie de acceptat operațional doar în traducerea în altă limbă (luând în considerație echivalențele desemnării), ceea ce nu înseamnă nimic altceva decât multitudinea corespondențelor traducerii în funcție de tipul de desemnare⁹.

3.5.0. Tocmai o astfel de corespondență ar trebui să stabilească o lingvistică contrastivă completă a două limbi. Aici trebuie însă avute în vedere alte două fenomene deosebite legate direct de norma lingvistică.

3.5.1. Primul ar fi coordonarea lingvistică a desemnărilor. În limbi, semnificațiile sînt primare – ele sînt modalități deschise ale desemnării –, iar semnificațiilor le sînt repartizate desemnări și nu invers¹⁰. Ceea ce înseamnă că această coordonare a desemnărilor poate fi diferită în diverse limbi, făcînd abstracție de diversitatea semnificațiilor – aceleși desemnări nu li se coordonează în mod obligatoriu aceleași semnificații, respectiv semnificații asemănătoare. Acest lucru se stabilește mai întîi din punctul de vedere etimologic (adică cu referire la ‘denominație’ – ‘Namengebung’). Astfel, este de ex., *Nachricht* în germană ‘ceva ce se oferă ulterior’, în italiană ‘ceva cunoscut’ (*notizia*), în rusă și română ‘cunoaștere’ (*vest*, *știre*), în franceză, suedeză și finlandeză ‘o noutate’ (*nouvelle*, *nyhet*, *uutinen*). Fin. *puisto* corespunde germ. ‘grădină, parc’, dar este de fapt colectivul lui *puu* ‘copac’, adică aproximativ ‘copac-ime’; și fin. *ilmasto* ‘climă’ este colectivul lui *ilma* ‘aer’. Un anumit dinte se numește în germană și franceză ‘dinte al înțelepciunii’ (*Weisheitszahn*, *dent de la sagesse*), în italiană și spaniolă ‘dinte al puterii de judecată’ (*dente del giudizio*, *muela del juicio*) și în română ‘dinte al minții’ (*măsea de minte*). Un țap celebru se numește în germană *Sündenbock*, în spaniolă *chivo emisario* și în italiană *capro espiatorio*; o anumită calitate se numește în italiană ‘sens bun’ (*buon senso*), în spaniolă ‘sens comun’ (*sentido común*) și în germană *gesunder Menschenverstand*. În astfel de cazuri nu se poate spune că, de ex., *Weisheit*, *giudizio*, *minte*, respectiv *buono*, *común*, și *gesund* sau *sentido* și *Verstand* ar însemna același lucru, nici că *juicio*, *giudizio* înseamnă altceva decît *judgement*, ori *gesund*, altceva decît *sano*, numai pentru că apar sau nu în aceste expresii. Căci nu este vorba de semnificații ca atare, ci de folosirea lor, de o diversitate în clasificarea desemnărilor. Pe de altă parte, se pot observa lucruri asemănătoare și în cadrul funcționării sincronice a limbii. Germ. *betrügen* corespunde ca semnificație it. *ingannare*, iar it. *tradire* corespunde germ. *verraten*; pentru ‘a-și înșela soțul/soția’, în italiană nu se folosește *ingannare*, ci *tradire*; adică, în italiană aceluiași fapt îi corespunde o altă semnificație decît în germană. La fel se întîmplă și în cazul ‘a acționa un instrument muzical’, care în germană și franceză trimite cel mai adesea la ‘a juca’ (*spielen*, *jouer*), în spaniolă la ‘a atinge’ (*tocar*), în italiană la ‘a suna’ (*suonare*) și în română la ‘cîntare’ (*a cînta*). Fapte de acest fel se întîlnesc adesea în cele mai diferite limbi, dar aproape că nu au fost cercetate și sînt mai puțin cunoscute, pentru că diferența dintre semnificație și corespondența desemnărilor cel mai adesea nu se realizează, ceea ce duce apoi în practica lexicografică la numeroase greutăți și incoerențe¹¹.

3.5.2. Cel de-al doilea fenomen ce trebuie remarcat este acela al fixării semnificației pentru anumite desemnări și anume, a diferitelor tipuri de fixare, de la fixarea generală situațională pînă la cea pur materială (de ex. în topică), prin intermediul inclinației

pentru anumite desemnări și preferarea pur „statistică“ a uneia sau alteia dintre desemnări. De ex., sp. *enterarse*, *regatar*, *estrenar* (de ex., o piesă de îmbrăcăminte), *despedirse* corespund prin semnificațiile lor destul de exact it. *apprendere* (*venire a sapere*), *mercanteggiare*, *inaugurare*, *prendere congedo*; expresiile italienești sînt mult mai rar folosite decît cele spaniole. Și în cazul fr. *noir et blanc*, germ. *schwarz-weiß* există față de it. *bianco e negro*, sp. *blanco y negro*, rom. *alb și negru* o fixare pur materială, importantă chiar și pentru traducere (Coseriu 1978b, 233 ș. u.; 1970b, 23).

4.1. O lingvistică contrastivă completă a două limbi la nivelul normei lingvistice care cercetează în mod amănunțit folosirea semnificațiilor ar stabili toate corespondențele de desemnare ale unei limbi, chiar dacă numai într-o singură direcție (de ex., ca în cazurile de mai sus, corespondențe franceze pentru germ. *eigentlich*, corespondențe italienești pentru germ. *abnehmen* etc.) și ar echivala astfel o știință a traducerii a acestor două limbi care, ca știință descriptivă, s-ar putea referi la doar două limbi și ar fi „unidirecțională“.

4.2. De aici rezultă raportul lingvisticii contrastive față de știința traducerii și traducerea în sine. Atîta timp cît lingvistica contrastivă pune în contrast numai structurile unei limbi – cînd este așa-zis „tipologică“, poate fi pentru traducere, în cel mai bun caz, o știință ajutătoare: dacă însă cercetează adevărata utilizare a structurilor conținutului – și astfel și a structurilor materiale –, se suprapune cu știința traducerii, cu referire la fiecare limbă în parte. Pentru o lingvistică contrastivă ca aceasta – respectiv pentru această formă sau pentru această parte a lingvisticii contrastive –, traducerea ar fi un izvor continuu (stabilirea echivalențelor desemnării presupune cel puțin o traducere implicită), iar rezultatele sale ar fi în fiecare caz o „gramatică a traducerii“ și un „dicționar al traducerii“. Iar traducerea, ca simplă „transmitere“, ar fi la rîndul ei realizarea sau „convertirea“ („Umkehrung“) unei astfel de lingvisticii contrastive (= *Übersetzungswissenschaft*/știință a traducerii) și anume, o convertire din două puncte de vedere: în ceea ce privește relația semnificație-desemnare și în ceea ce privește relația limbă-sursă – limbă-țintă. În lingvistica contrastivă s-ar urmări pentru care anume desemnări sînt folosite anumite semnificații; dimpotrivă, în traducere s-ar urmări căutarea semnificațiilor care pot fi folosite pentru anumite desemnări. Pe de altă parte, într-o lingvistică contrastivă unidirecțională, „limba-țintă“ s-ar suprapune cu „limba-sursă“ luată drept sistem de desemnare. În traducere, din contra, ar fi vorba de readucerea desemnărilor din limba sursă la semnificațiile din limba țintă: o lingvistică contrastivă germană-engleză, elaborată din punctul de vedere al germanei, ar fi o teorie a traducerii pentru traducerea din limba germană în limba engleză.

4.3. Spun „ar fi“, „ar merge“, „ar putea“ pentru că încă nu există o astfel de lingvistică contrastivă (amănunțită): este mai degrabă un deziderat și un program ca o realitate deja existentă: în nici o limbă nu se dispune de o „gramatică a traducerii“ („*Übersetzungsgrammatik*“) și un „dicționar al traducerii“ („*Übersetzungswörterbuch*“) în sensul explicat mai sus. Este vorba de un program perfect realizabil, căruia îi stau în cale doar probleme empirice, și nu teoretice.

5.0. Nici chiar o lingvistică contrastivă ideală nu ar putea ajuta pe deplin traducerea. În realitate, o traducere nici nu se poate folosi (nici chiar în sensul de mai sus) de aplicațiile unei singure lingvistice contrastive care ia mereu în discuție doar câte o singură limbă. Traducerea nu este o simplă „transpunere”, o simplă folosire a unei tehnici care ar putea fi descrisă în mod amănunțit pentru determinarea echivalențelor desemnării fiecărei limbi în parte, ci înseamnă și (chiar și în proporții diferite, funcție de textul tradus) „a traduce” (ceea ce deseori se numește „traducere ca artă”) (Coseriu, 1978a, 29), iar în această privință, traducerea nu este condiționată de o singură limbă, ci concomitent – chiar în primul rând – este „condiționată de text” („textbedingt”). Această înseamnă pentru lingvistica contrastivă o serie de limite în aplicarea ei, de altfel, necesară și indispensabilă, în domeniul practicii traducerii.

5.1.1. Lingvistica contrastivă se ocupă, în primul rând, de fiecare limbă în parte ca „tencă lingvistică liberă” („freie Sprachtechnik”); textele nu conțin însă doar acest aspect, ci și „vorbire repetată” („wiederholte Rede”) (frazologie sau idiomă în sensul cel mai larg) (Coseriu, 1978b, 218 ș. u.). Nici pînă în ziua de astăzi nu s-a reușit elaborarea unei metode sigure, general aplicabile, și a unei tehnici amănunțite a tratării contrastive a vorbirii repetate. Trebuie remarcat faptul că nu este vorba de o apariție marginală a fiecărei limbi, care ar putea fi luată în considerație într-o anumită parte a gramaticii, ci de un întreg domeniu al limbii cu gramatica sa proprie, cu lexicologia și stilistica sa, ba chiar, pînă la un punct, cu fonetica sa.

5.1.2. În al doilea rând, o lingvistică contrastivă coerentă poate fi făcută doar pentru sisteme lingvistice unitare, adică pentru „limbi funcționale”. În texte însă apar foarte des diferite limbi funcționale (diferite dialecte, diferite niveluri de limbă, diferite stiluri) ale uneia și aceleiași „limbi istorice” (Coseriu 1978b, 218 ș. u.). S-ar putea realiza pentru fiecare limbă funcțională câte o gramatică contrastivă individuală, dar aceasta n-ar rezolva problemele cu care se confruntă traducătorul, avînd în vedere că în texte, diferitele limbi funcționale nu apar de cele mai multe ori despărțite unele de altele și nici una după alta, ci pot funcționa concomitent. Astfel, o gramatică contrastivă napolitano-germană ar putea fi folosită în traduceri napolitane, nu însă și pentru traducerea textelor italienești, în care apare ici-colo și napolitana.

5.1.3. În al treilea rând, lingvistica contrastivă se referă numai la corespondențele desemnării „existente”. În texte însă apar și desemnări noi și deseori este nevoie în traducere de echivalențe noi (acesta și pentru desemnările date deja în limba-sursă).

5.1.4. În al patrulea rând, textele au tradițiile lor, care nu coincid pur și simplu cu tradiția limbilor respective. Anumite texte pot fi obișnuite într-o comunitate lingvistică, iar în altele e posibil nici să nu existe; și anumite procedee lingvistice pot fi (într-o anumită tradiție a textului) caracteristice pentru anumite tipuri de texte. Astfel există micul text „Bună dimineața” ca formulă de salut în comunitatea de limbă germană, dar nu și în comunitățile de limbi române, în afară de română. În ceea ce privește procedeele lingvistice specifice anumitor texte, în basmul francez, de ex., este caracteristică formula de început *il était une fois*, în timp ce în română *a fost o dată ca niciodată* ('es war einmal, wie nie'), iar în rusă *žili-byli*, respectiv *žili-byli* ('a/au fost', 'a/au trăit').

5.1.5. În cele din urmă, traducerea nu se referă numai la desemnare, ci și la sens; o gramatică contrastivă a sensului poate exista numai, în măsura în care acesta este exprimat exclusiv lingvistic la nivelul unei singure limbi, și nu în măsura în care sensul este intermediat prin mijloace extralingvistice, respectiv cu ajutorul de funcții non-designative ale limbii însăși. Pe de altă parte, în diferitele comunități, desemnări analoge pot exprima sensuri diferite, ceea ce conduce la contradicții între desemnare și sens în cadrul traducerii. Într-unul și același cadru cultural (de ex., în Europa de vest), aceleași desemnări pot redeva același sens, astfel încît nu sîntem conștienți de existența acestei probleme. Alta este situația însă atunci cînd limba-sursă și limba-țintă ale traducerii aparțin de două lumi culturale total diferite. În astfel de situații sînt foarte frecvente contradicțiile dintre desemnare și sens, astfel încît traducătorul trebuie să aleagă între una sau alta și nici o gramatică contrastivă nu i-ar fi de folos (Coseriu 1978a, 25 ș. u.).

5.2. Bineînțeles că nu toate delimitările sînt la fel de stricte. Astfel, este posibil să se elaboreze o gramatică contrastivă a vorbirii repetate, presupunînd că „locul” ei funcțional este bine stabilit în fiecare limbă¹², în mod asemănător, nici lingvistica contrastivă nu se limitează numai la ceea ce este deja realizat în limbă, ci ia în considerare și posibilitățile rămase deschise (procedee creative); la fel, se pot realiza tehnici referitoare la tratarea contrastivă a diversității limbilor funcționale în cadrul unei limbi istorice, în concordanță cu tradițiile lingvistice legate de tipurile de text. În orice caz, astfel de diversificări ar cuprinde în continuare numai nivelul unei singure limbi, și nu funcțiile textului ca atare, cu care lucrează traducerea la stabilirea și redarea sensului; pentru aceasta ar fi nevoie de o lingvistică contrastivă a textului.

5.3. Înainte de toate, lingvistica contrastivă, ca știință a traducerii, își află limitele folosirii sale în ceea ce în texte se exprimă nu numai prin mijloace lingvistice, ci și extralingvistice, prin „cunoașterea lucrurilor”. Ceea ce este extralingvistic este *per definitionem* intraductibil. Cunoașterea lucrurilor poate fi redată lingvistic cu certitudine: în principiu, în orice limbă se pot descrie „lucruri” necunoscute, făcîndu-le astfel cunoscute. Aceasta se află iarăși în legătură directă cu descrierea în sine și cadrul cultural care stă la bază. Dacă descrierea unor lucruri necunoscute se face din punctul de vedere al unei lumi culturale complet diferite, există pericolul să devină o caricatură. Pentru aceasta, dăm un exemplu anume construit, care reflectă imaginea simptomatică a Germaniei din punctul de vedere al lumii culturale și care folosește drept fundal pentru povestirea lui M. Sadoveanu, amintită la începutul lucrării:

„In jenen Ländern, beim Deutschen und beim Franzosen, fahren die Leute jetzt mit der Eisenbahn. Heute sind sie hier und morgen wer weiß wo.”

„Wie das: mit der Eisenbahn?” fragte jemand mit rauher, verdrossenen Stimme.

„Wißt Ihr denn nicht, was die Eisnebahn ist?” fragte Herr Damian lachend.

„Ich weiß es nicht”, brummte der Hirte eigensinnig. „Wer weiß, was das wieder für eine deutsche Hexerei ist.”

„Eine wahre Hexerei und Teufelei”, lachte gutgelaunt der Kaufmann. „Das ist eine Art von Häuschen auf Rädern, und die Räder dieser Häuschen sitzen auf Eisenschielen. Auf diesen Eisenschielen werden sie mit Leichtigkeit von einer Maschine gezogen, die pfeift und schnaubt, daß einem der Mund offenbleibt, und so fährt sie von selbst, mit Feuerkraft.”

„Ohne Pferde?”, fragte Mosch Leonte.

„Ohne!“

„Das kann ich nicht glauben“, stammelte der Hirte, und Mosch Leonte schlug ein Kreuz.

„Sonst habe ich nichts mehr gesehen außer dem großen Jahrmarkt in Leipzig, einem Jahrmarkt, so groß wie die ganze Welt, mit Komödien und Musik; und die Deutschen von dort trinken Bier. Wer dies Getränk nicht gekostet hat, liebe Leute, braucht es nicht zu bedauern, denn es ist eine Art bittere Lauge.“^{***}

NOTE

¹ Aceste unități nu se suprapun pur și simplu pe unitățile corespunzătoare din fiecare limbă. Nu este o întrebare fiecare propoziție interogativă și invers, o întrebare poate fi exprimată și prin altceva, nu numai prin propoziții interogative. Cu atât mai puțin este un răspuns orice propoziție afirmativă: *Guten Tag*, ca atare, nu este neapărat o formulă de salut. Vezi (Coseriu 1973, 9 ș. u.; 1978a, 20 ș. u.)

² Teza prezentată aici a fost înțeleasă greșit de unii critici, cei drept, exigenți, dar pripiți și teoretic neputincioși. S-a susținut printre altele că formularea „și x participă” nu poate fi folosită în orice situație, de ex. nu într-o propoziție ca *Er fiel mit der Nase auf den Boden*, unde nu s-ar putea spune „El căzu pe podea și a luat parte și nasul”. De fapt, formula nu a fost gândită în sens lingvistic primar, ca o parafrază universal valabilă, ci metalingvistic, ca desemnare și explicare a funcției *mit x*; în acest sens, în care a fost gândită, ea poate fi folosită într-o propoziție ca: „El căzu și astfel a dat cu nasul de podea”.

³ În această posibilitate de a renunța la „decodarea lingvistică” („*Entsprachlichung*”) constă cel mai mare pericol pentru practica traducerii, căci ar putea apărea greșeli majore de traducere, dacă aceasta este folosită neatent.

⁴ Pentru problematica lingvisticii contrastive, vezi Coseriu (1979b).

⁵ Nu se poate accepta dinainte, ca, de ex., în cazul imperfectului romanic, că ar fi vorba de o diferență de aspect, „pentru că germana nu face această diferențiere”, iar it. *ebbi* – *avevo* îi corespunde forma germ. *hatte* – faptul acesta nu este adevărat (it. *ebbi* – *avevo* nu este deosebit de germanul sau universalul „avea”). Imperfectul romanic poate fi delimitat ca atare numai în cadrul unei limbi romanice în sine prin intermediul opozițiilor care funcționează în aceste limbi. Abia apoi poate fi comparat cu timpurile, respectiv modulele germane și cu acest prilej reiese că it. *avevo* nu corespunde numai germ. *ich hatte*, ci și germ. *ich hätte*, *ich werde haben*, *ich würde haben*, *fast hätte ich* etc.

⁶ Vezi W. Birkenmeier (1979).

*** Spre comparație, reproducem pasajul din originalul românesc:

„– Cu trenu, cinstite căpitane. Prin acele țări, la Neamț și la Franțuz, oamenii umblă acuma cu trenu. Azi îs aici și mine cine știe unde. (...)”

– Nu știți ce-i trenu? Întrebă rîzînd jupîn Dămian.

– Știm, rosti moale comisul.

– Eu nu știu! Ieni îndărătnic ciobanul. Cine știe ce ticăloșie nemțască a mai fi!

– Adevărată ticăloșie și drăcie...rise cu voie-bună negustorul. Sînt un fel de căsuțe pe roate, și roatele acestor căsuțe se îmbracă pe șine de fier. Și-așa, pe șinele acelea de fier, le trage cu ușurință o mașină, care fluieră și pufnește de-a mirare; și umblă singură cu foc.

– Fără cai? Întrebă moș Leonte.

– Fără.

– Asta n-oi mai crede-o eu! Mormăi ciobanul. Iar moș Leonte își făcu cruce (...).

– Apoi altceva n-am văzut nimica, fărădecît mare iarmaroc, acolo la Lipsca. Mare iarmaroc, cit lumea asta, și comedii, și muzici, și nemțaria pămîntului bînd bere. Cine n-a gustat, oameni buni, asemenea băutură, să nu fie cu părere de rău. Căci e un fel de leșie amară.” (N.tr.)

⁷ În continuare, ca, de altfel, ca și pînă acum, se dau ca exemple mai ales unități lexicale, adică „cuvinte”.

Se spune adesea că nu se pot traduce cuvinte, ceea ce înseamnă că la traducere nu ar trebui să ne preocupe cuvintele: ar fi suficient de conceput corespondențe între unități superioare (de ex., conținuturi de propoziții). Faptul se explică prin confuzia dintre obiect și fiecare operație a traducerii. Este adevărat că doar cuvintele în sine nu pot fi *o b i e c t* al traducerii, căci se traduc doar texte. Tot ce ceea ce se realizează în text trebuie însă „tradus”: acesta înseamnă că trebuie găsite echivalențe pentru fiecare cuvînt în parte, în măsura în care ele realizează ceva în text. Faptul că aceste echivalențe pot fi altceva decît cuvinte și că unui singur cuvînt îi pot corespunde mai multe cuvinte (sau invers), este o cu totul altă problemă. Astfel se poate stabili, dacă un cuvînt nu a fost tradus sau a fost tradus greșit. Dacă un traducător ar traduce, de ex., it. *arriva domani mattina* prin germ. *er kommt morgen*, atunci cuvîntul *mattina* nu l-ar fi tradus; și dacă folosește de ex. *die weichen Verben* sau *die mittleren Vokale* pentru germ. *die schwachen Verben*, *die Inlautvokale*, atunci înseamnă că a tradus greșit cuvinte englezești.

⁸ Astfel, pentru it. *terra* am avea, în comparație cu româna, următoarele clase: 1) „regiune”: „țară” (rom. *țară*); 2) „pămînt în opoziție cu mare sau apă” (*uscat*): 3) „lume” (*lume*); 4) „pămînt ca substanță” (*lut*); 5) „pămînt ca substanță în bucăți” (*țărînă*); 6) „pămînt sub picioare” în expresii ca *a terra*, *per terra* (*jos*, *pe jos*); 7) alte variante (*pămînt*). În comparație cu germana, clasele ar fi, dimpotrivă, următoarele: „Land” („suprafață de pămînt, eventual în opoziție cu apă”), „Boden”, „Grund”, „Heimat”, „Welt”, „Erde”. Această înseamnă că se suprapune doar o clasă izolată, care, de altfel, nici nu este prea frecventă („Welt”). Dacă am lua în considerație și alte limbi, s-ar ajunge, desigur, și la alte clase. (Coseriu 1978b, 230).

⁹ Așa este, de ex., „abnehmen” în germană doar o „semnificație” ca unitate funcțională și așa-numite „sememe”, care pot fi distinse în acest caz, nu sînt unități lingvistice date, ci doar alte determinări ale uneia și aceleiași unități, adică variante condiționate contextual și situațional. Într-una și aceeași limbă putem găsi, de altfel, pentru anumite scopuri (de ex., predarea vocabularului), tipuri de variante, de ex. prin înlocuri exclusive (ca în cazul it. *terra*: *terriccio*, *suolo*, *terreno*, *possedimento rurale*, *tenuta*, *territorio*, *regione*, *paese*, *patria* etc.), pe baza avantajului reciproc (*cielo*, *mare*, *aqua*), prin construcții și contexte specifice (*terra e cielo*, *terra e mare*, *scendere a* sau *in terra* – *scendere sulla terra*) (Coseriu 1978b, 230). Aceasta nu include însă o polisemie propriu-zisă (*Mehrdeutigkeit*). Așa-numita „polisemie” care am dori să o constatăm în anumite cazuri, nu este adeseori nimic altceva decît diversitatea variantelor determinate contextual (adică nu diferite semnificații, ci mereu una și aceeași semnificație cu trăsături suplimentare diferite).

¹⁰ Conținuturile lingvistice nu sînt așa cum sînt pentru că lucrurile sînt date în prealabil într-un fel sau altul, ci invers: lucrurile sînt pentru noi într-un fel sau altul, așa ori altfel, pentru că pot fi reduse la așa ori altfel de conținuturi lingvistice și prezintă inițial acea clasificare pe care le-o impune limba.

¹¹ Ceva asemănător există desigur și în gramatică, într-un sens mai restrîns. A se compara de ex. fr. *hoire dans un verre* – germ. *aus einem Glas trinken*; fr. *dans la rue*, it. *nella strada* – germ. *auf der Straße*, rom. *pe stradă*; germ. *mit dem Hut auf dem Kopf* – it. *col capello in testa*, rom. *cu pălăria în cap*. Și, în astfel de situații, nu se poate spune, pe baza acestor utilizări că, de ex., fr. *dans* și germ. *aus*, it. *in* și germ. *auf* înseamnă același lucru, nici că fr. *dans* n-ar corespunde aproximativ ca semnificație germ. *in* ori germ. *auf* n-ar corespunde aproximativ fr. *sur*, it. *su*; căci nu este vorba nici aici de semnificații ca atare, ci de repartizarea desemnărilor. În franceză și italiană o stradă dintr-o localitate este văzută, într-adevăr, ca spațiu – nu la fel o stradă din afara localităților (vezi *sur la route de Louviers*, *sulla strada che va a Camogli*).

¹² Tratarea funcțională a „vorbirii repetate”, vezi disertația excepțională a lui Thun (1978), unde se găsește și începuturi „contrastive” sau, cel puțin, comparative.

BIBLIOGRAFIE

Albrecht, J. (1976), *Les équivalents de l'allemande 'eigentlich' dans les Dictionnaires bilingues et dans la réalité de l'usage*. În: *Cahiers de lexicologie* XXVIII, 60-73.

Birkenmaier, W. (1979), *Artikelfunktionen in einer artikelloser Sprache. Studien zur Determination im Russischen*, München.

Bolinger, D. (1972), *Essenz-Akzidenz-Problem*. În: Nickel, G. (ed.), *Reader zur kontrastiven Linguistik*, Frankfurt a. M., 147-156.

- Coseriu, E. (1966), *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*. În: Faculté des Lettres et des Sciences humaines de l'Université de Nancy (ed.), *Actes de premier colloque international de linguistique appliquée, Nancy* (= *Annales de l'Est, Nouv. Sér.* 31), 175-217.
- (1970a), *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*. În: Hartmann, P./Vernay, H. (ed.), *Sprachwissenschaft und Übersetzen*, München, 104-121.
- (1970b), *Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik*. În: *Probleme der kontrastiven Grammatik, Jahrbuch 1969 des Instituts für deutsche Sprache*, Düsseldorf (= *Sprache der Gegenwart* 8), 9-30.
- (1973), *Die Lage in der Linguistik*, Innsbruck.
- (1976), *Logique du langage et logique de la grammaire*. În: David, J./Martin, R. (ed.), *Modèles logiques et niveaux d'analyse linguistique*, Paris, 15-33.
- (1977), *Zu Hegels Semantik*. În: *Zwartalnik Neofilologiczny* 24, 183-193.
- (1978a), *Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie*. În: Grähs, L. ş.a. (ed.), *Theory and Practice of Translation*, Bern, 17-32.
- (1978b), *Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes*. În: Geckeler, H. (ed.), *Strukturelle Bedeutungslere*, Darmstadt, 193-238 (= *traducerea germană a lui Coseriu 1966*).
- Meier, G. (1978), *Innersprachliche und konfrontative Polysemie (an deutschen und italienischen Beispielen)*. În: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 31, 143-150.
- Raabe, H. (1972), *Zum Verhältnis von kontrastiven Grammatik und Übersetzung*. În: Nickel, G. (ed.), *Reader zur kontrastiven Linguistik*, Frankfurt a. M., 59-74
- Thun, H. (1978), *Probleme der Phraseologie. Untersuchungen zur wiederholten Rede mit Beispielen aus dem Französischen, Italienischen, Spanischen und Rumänischen*, Disertație Tübingen.

Traducere de CASIA CUJBĂ